

«ریشه‌شناسی و اشتقاق در زبان فارسی»

مؤلف: جواد برومند سعید

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان

سال نشر: ۱۳۸۳

نوبت چاپ: اول

محل نشر: کرمان

تعداد صفحات: ۴۵۶

این کتاب در واقع مجموعه‌ی مقاله‌های مختلف و پراکنده‌ای است که در نشریه‌های مختلف در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۵۲ تا ۱۳۷۹ چاپ شده است. از آنجایی که مقاله‌ها به همان صورت اولیه در این کتاب گردآمده‌اند، در مطالب کتاب نظم و انسجام معمول و مورد انتظار وجود ندارد و به دلیل نوع و نحوه‌ی ارائه‌ی مطالب، برای تدریس (به عنوان منبع درسی) چندان مناسب نیست. کتاب بررسی ریشه‌شناختی افعال در زبان فارسی تألیف دکتر یدالله منصوری و جمیله حسن‌زاده از انتشارات فرهنگستان زبان و ادب فارسی که در سال ۱۳۸۷ چاپ شده است می‌تواند به عنوان کتاب آموزشی مناسب و جایگزین استفاده شود.

- بسیاری از جمله‌ها روشن و روان هستند اما گاهی رسایی جمله‌ها دچار اختلال شده است (مانند سطر ۱۲ از صفحه ۹ «آب گوگرد در شکم او ایجاد نفخ و سبب هلاکت او می‌شد»)
- بعضی از جمله‌ها سبک و سیاق قدیمی دارد (مانند جمله‌های پاراگراف اول از صفحه ۱۹، و پاراگراف اول از صفحه ۲۰ و ...)

۲۸۰ نقدنامه کتب و متون زبان‌شناسی

- اصولاً از نظر هماهنگی با سبک فارسی امروز، متن کتاب نیاز به بازبینی و ویرایش دارد.
- اغلب مقاله‌ها و بخش‌های کتاب بدون مقدمه آغاز شده‌اند و بدون نتیجه‌گیری به پایان رسیده‌اند.
- از نظر استفاده از علائم نقطه‌گذاری، بسیار اشکال دارد، و در بسیاری از موارد علامت مناسب استفاده نشده است (مانند پاراگراف ۳ از صفحه ۹، پاراگراف‌های ۱ و ۲ از صفحه ۱۰، ...).
- فاصله‌گذاری‌ها اشکال دارد (مثلاً سطر ۲ از صفحه ۱۰، سطرهای ۷ و ۹ از صفحه ۱۷۵، و ...).
- «آ» در بسیاری از موارد بدون علامت «مد» تایپ شده (مثلاً در پاراگراف ماقبل آخر از صفحه ۳۱).
- حرف اضافه «به» در موارد متعددی به واژه بعد از خود چسبیده است (مثلاً در سطر ۱ از صفحه ۱۰، سطر ۶ از آخر در صفحه ۱۹، ...).
- از اصطلاحات تخصصی زیادی در کتاب استفاده نشده است.
- در مقاله «زبان فارسی گفتاری» واژه‌های «واج» و «صوت» به تناوب و در یک معنای واحد به کار رفته‌اند.
- در صفحه ۳۵ گفته شده که «ع» واج است (که البته نادرست است).
- در کتاب از صامت و مصوت و واکه به تناوب استفاده شده است (یعنی هم اصطلاحات قدیمی‌تر به کار رفته‌اند و هم اصطلاحات جدیدتر) که بهتر بود یک-دستی در کتاب رعایت می‌شد.
- در صفحه ۳۴ از اصطلاح «غنه‌ای شدن» در مفهومی نادرست استفاده شده است.
- عنوان اثر با محتوای آن انطباق کامل ندارد و بعضاً به مطالبی که به ریشه‌شناسی و اشتقاق ارتباط چندانی ندارد پرداخته شده است مانند مقاله‌های «پیدایش زبان فارسی» و «زبان فارسی گفتاری».

ریشه‌شناسی و اشتقاق در زبان فارسی ۲۸۱

- اصولاً این اثر برای تدریس مناسب نیست زیرا نوع مطالب و نحوه ارائه مطالب به گونه‌ای است که نمی‌توان آن را به عنوان منبع درسی استفاده کرد. در واقع این کتاب متشکل از چندین مقاله پراکنده و مختلف در مورد بعضی از ریشه‌های قدیمی و واژه‌های مشتق از آنها است که نویسنده محترم در مجله‌های مختلف منتشر کرده و اکنون به صورت یک‌جا در این کتاب ارائه کرده است.
- بسیاری از ریشه‌شناسی‌هایی که نویسنده محترم مطرح کرده (به گفته خودشان) صرفاً پیشنهاد است و در نتیجه سند و منبع خاصی برای استدلال‌های مربوط به آنها ارائه نشده است (به عنوان مثال رجوع شود به مقاله «زینال» در صفحه ۹۷)؛ در نتیجه به آسانی نمی‌توان در مورد میزان روزآمدی داده‌ها و صحت و سقم اطلاعات ارائه شده دآوری کرد.
- نویسنده محترم در تحلیل‌های ریشه‌شناختی خود گاهی پیشنهادهای نو و تازه‌ای را مطرح می‌کنن که صحت و سقم آنها نیاز به بررسی دارد (مانند تحلیل‌هایی که از ترتیل (صفحه ۱۲۶)، لالایی (صفحه ۱۴۷)، نای (صفحه ۱۵۲)، کرم (صفحه ۱۹۲)، گلیم (صفحه ۱۹۳) و ...).
- نویسنده محترم در ارائه مقاله‌ها ترتیب تاریخی را مد نظر قرار داده‌اند و مقاله‌ها را از قدیم به جدید ارائه کرده‌اند.
- تا حدودی از منابع موجود (گلدنر، کنت، هوبشمان و ...) برای تبیین موضوعات مورد بحث استفاده شده است. البته نویسنده محترم می‌توانستند از این آثار و آثار سایر ایران‌شناسان بیشتر استفاده کنند.
- نویسنده محترم تنها هنگامی که از محققان ایرانی مطلبی را نقل می‌کند و نیز هنگامی که شاهد و مثال ذکر می‌کند منبع را نقل کرده است، اما هنگام اشاره به آرای پژوهشگران غیر ایرانی، منبع مورد استفاده را ذکر نکرده و تنها به ذکر نام پژوهشگر مورد نظر اکتفا کرده است. در فهرست منابع نیز به این آثار اشاره‌ای نشده و تنها کتاب‌ها و منابعی فهرست شده‌اند که نویسنده مثال‌ها و شاهدهای

۲۸۲ نقدنامه کتب و متون زبان‌شناسی

خود را از آن‌ها گرفته است. برخی از این آثار در زیرنویس صفحات مربوطه معرفی شده‌اند.

- به طور خلاصه نکات مثبت و منفی عبارتند از:
- الف- نکات مربوط به صورت و شکل اثر:
- از نظر زبانی و فنی متن به ویرایش نیاز دارد.
- از نظر رعایت فاصله‌ها و نیم‌فاصله‌ها و استفاده درست از علائم سجاوندی متن به ویرایش و اصلاح نیاز دارد.
- برخی اشکالات تایپی وجود دارد (مثلاً صفحه ۱۹ سطر ۶ از آخر «تیاگان»، صفحه ۳۷ سطر ۳ «یادداشت»، صفحه ۱۵۵ سطر ۱ «واژه‌نامه‌ها»).
- ب- نکات مربوط به محتوا
- برای بسیاری از ریشه‌شناسی‌ها سند و منبع ذکر نشده است و در نتیجه مشخص نیست تا چه حد می‌توان به درستی آن‌ها اطمینان کرد (مانند «ترتیل» در صفحه ۱۲۶، «طاق و طرم» و «طاق و ترنب» در صفحه ۱۴۰، «لالایی» در صفحه ۱۴۷، و ...).
- گاهی معنای ریشه مورد بحث ذکر نشده است مانند “pat” در صفحه ۱۰۶.
- نحوه ارائه اطلاعات و همچنین اطلاعاتی که برای هر ریشه و واژه‌های مشتق از آن ارائه می‌شود هماهنگ و یک‌دست نیست.
- در مقاله «کرمان» (صفحه ۱۸۳)، بسیاری از اطلاعات ارائه شده مربوط به مسائل جغرافیایی و اقتصادی و ... است نه ریشه‌شناسی.